

TRADIȚII ȘI OBICEIURI ÎN PERIOADA SĂRBĂTORILOR RELIGIOASE DE DUPĂ PAȘTI

Tradițiile sunt „un ansamblu de concepții, de obiceiuri, de datini și de credințe care se stabilesc istoric în cadrul unor grupuri sociale sau naționale și care se transmit prin viu grai din generație în generație, constituindu-se ca o trăsătură specifică a unui grup social” (DEX). Ele pot fi purtătoare de informații care au un conținut real sau bazat pe legende ce s-au păstrat de-a lungul timpului. Au fost transmise, în general, pe cale orală dar au statornicit reguli păstrate cu sfințenie, devenind elemente ale unui patrimoniu cultural și creionând un profil al unor grupuri sociale.

Pot diferi de la o provincie istorică la alta, dar esența, de obicei, este aceeași, legând trecutul de prezent. De obicei, depozitarii lor sunt oamenii simpli, de la sate, care primesc informațiile „din gură în gură” și le respectă deși, uneori, semnificațiile s-au pierdut. Pe de altă parte, există și conceptul de obicei, care este o „deprindere individuală câștigată prin repetarea frecventă și îndelungată a aceleiași acțiuni, a unui fel de a se comporta sau a face ceva aproape automat, prin învățul inițial, care duce la obișnuință” (DEX). Obiceiurile se referă nu numai la comportamentul legat de anumite momente din viața socială ci și la modul de a se îmbrăca, de a se hrăni etc., specific unui popor sau a

unor zone geografice și istorice.

Desigur, însă, se cunoaște și expresia împământenită, „Câte bordeie, atâtea obicei”. Tradițiile și obiceiurile legate de marile sărbători religioase care urmează Paștelui ortodox, - Înălțarea și Pogorârea Sfântului Duh -, constituie un capitol vast cu ramificații istorice, culturale și chiar filosofice. Creștinismul, la fel ca și celelalte mari religii monoteiste, islamismul și iudaismul, se deosebește de acestea prin credința în Sfânta Treime. Dumnezeu are o singură esență divină și în același timp există în trei entități distincte, Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, eterne, egale, cu atribute personale distincte și fiecare în parte poate fi numit Dumnezeu, dar cu toate acestea ele sunt un singur Dumnezeu.

Dumnezeu Tatăl este singurul Creator și Atotputernicul. Dumnezeu Fiul este unicul Fiu al Domnului, trimis spre a ridica păcatele lumii. Sfântul Duh, așa cum se precizează în Sfânta Scriptură a apărut la botezul lui Iisus sub formă de porumbel. (Acest moment a fost ridicat la rang de Sfântă Taină: „Taina Sfântului Botez”). Sfânta Treime este un mister teologic, o „taină dumnezeiască” greu de explicat și de cele mai multe ori, luată ca atare de către mireni. Înainte de a ne opri asupra practicilor populare din preajma sărbătorilor de după Înviere, să facem un scurt istoric. Citind „Faptele Apostolilor”, capitol parte din „Noul Testament”, aflăm că timp de 40 de zile după răstignirea Sa pe cruce și după ce a înviat, Iisus Hristos s-a arătat ucenicilor săi, păstrând trăsăturile umane, mâncând alături de ei, vorbindu-le, continuând să predice despre ceea ce aveau de făcut după ce El va părăsi forma umană și va accede la cea Dumnezeiască, împlinind Scripturile și înălțându-se la cer.

Această zi este ultima din viața pământească a Mântuitorului. Sărbătoarea Înălțării se întâmplă la 40 de zile după Paști, într-o zi de joi, delimitându-se de cea a Rusaliilor, care se serbează în a cincizecea zi după Înviere. (Cincizecimea). Până în secolul IV, cele două momente se celebrău în aceeași zi. În România, începând din anul 1920, odată cu Înălțarea Domnului se comemorează și Ziua Eroilor. Biserica Ortodoxă Română face praznic, se oficiază slujbe de pomenire la cimitirele, troițele și monumentele dedicate cinstirii eroilor neamului, iar la ora 12, sunt trase clopotele tuturor bisericilor ortodoxe din România. Potrivit tradiției Hristos s-a înălțat la cer de pe Muntele Măslinilor, în văzul Apostolilor și a doi îngeri. În acest loc există o capelă în care se păstrează o piatră pe care se spune că este imprimată urma piciorului lui Hristos. Taina Înălțării ar trebui să ne aducă o împăcare cu noi înșine, căci, „Cu Domnul Iisus Hristos, noi, oamenii, pășim în vesnicie!”, spunea Sfântul Ioan Hrisostom.

Rusaliile sunt a doua mare sărbătoare creștină din această perioadă, cea a Pogorării Duhului Sfânt, în a cincizecea zi după Paști. În ziua aceea, Spiritul lui Dumnezeu a coborât peste cei care propovăduiau mulțimii învățăturile lui Iisus, dar pentru că în Ierusalim erau mii de oameni, de nații diferite, care nu puteau înțelege ceea ce rosteau apostolii, Duhul Sfânt a venit deasupra lor și le-a dat darul de a vorbi fiecare în limba câte unui neam făcându-se astfel înțeleși. Sărbătoarea Rusaliilor este considerată ziua întemeierii Bisericii creștine. Sărbătoarea Înălțării Domnului se mai numește și Ispas, după numele martorului nevăzut al Înălțării. Se spune că Ispas era un cioban care, ascuns după niște pietre, a fost martor la minunea Înălțării, iar apoi, a povestit alor săi cele întâmplate.

El ar fi fost un om vesel și glumeț și de aceea, credincioșii caută să fie și ei bine dispuși de ziua acestuia. În unele provincii istorice, în Muntenia, Moldova, Oltenia, este prăznuit ca un adevărat sfânt sau patron al casei și i se respectă ziua cu interdicții severe de muncă. Se crede că cine moare de Ispas ajunge în Rai pentru că Cerurile sunt deschise de la Paște până la Înălțare, iar cei care mor în această perioadă nu mai trec prin Judecata de Apoi. În anumite zone se țin Moșii de Ispas, casele și mormintele sunt împodobite cu crengi de paltin și la ferestre se pun frunze de leuștean. Se fac pomeni pentru morți, împărțindu-se mai ales pâine caldă, brânză, ceapă verde și rachiu. Sunt marcate vitele și se taie mieii.

Este ultima zi în care se mai pot roși ouă. Oamenii se salută în această zi cu formulele „Hristos s-a înălțat!” și „Adevărat s-a înălțat!”. O altă legendă spune că la nașterea lui Iisus, în grajdurile lui Crăciun, boii au fost blânzi și liniștiți, dar caii au nechezat și au fost nărăvași. Atunci Maica Domnului le-ar fi dorit să nu fie sătui decât în ziua de Ispas, căreia i s-a spus, din acest motiv, și „Paștele Cailor”. Ispasul nu cade în fiecare an la aceeași dată, iar cu timpul expresia „La Paștele cailor” a ajuns să însemne „niciodată” sau „La Sfântu Așteaptă” (Historia).

O altă variantă spune însă, altceva: în Transilvania, în Evul Mediu, pe când în Ardeal exista deja o componentă multietnică și religioasă, sărbătoarea Învierii Domnului avea loc la date diferite, (ca și în zilele noastre). Când unгурii (catolici) își serbau Paștele, românii cereau de la ei caii, ca să-și lucreze pământul, iar când venea rândul românilor să-și serbeze Paștele, aceștia își împrumutau caii unгурilor. Se întâmpla ca uneori sărbătorirea Paștilor să cadă în aceeași zi. În acest an, de Paște, caii se odihneau, nu erau puși la căruță, iar în trecut, în unele zone, se făceau chiar slujbe religioase pentru sănătatea lor. La Ispas există multe obiceiuri și practici magice legate de cultul morților: pomeniri, ospătarea sufletelor morților care încă mai plutesc în aer, în drum spre cer, curățirea și împodobirea mormintelor cu flori, frunze și ramuri de paltin. Unele spirite ale morților se pot rătăci și pot rămâne pe Pământ, devenind moroi sau strigoi, provocând dezordine sufletească și rele oamenilor și animalelor, în special vacilor cu lapte și din această cauză se caută îmbunarea spiritelor morților cu ofrande bogate, vrăji și descânțece.

În noaptea și ziua de Ispas se practică ritualuri magice de apărare: culegerea și sfințirea florilor, frunzelor și ramurilor de alun, nuc, leuștean, paltin, lovirea oamenilor cu leuștean, dar și a vitelor, care sunt bătute cu leuștean ca să se îngrășe, să fie sănătoase și ferite de vrăjitorie. Se sună din buciume, ca să nu se prindă farmecele și să alunge relele, se sfințesc plantele de leac - leușteanul, paltinul, alunul. Se taie păr din vârful cozilor de la vite și se îngroapă într-un furnicar, cu urarea: „Să dea Dumnezeu să fie atâția miei și viței câte furnici sunt în acest furnicar!”. Fetele și femeile trebuie să poarte la brâu frunze de leuștean ca să nască prunci sănătoși. În unele sate se poartă la brâu și frunze de nuc pentru că așa ar fi avut Iisus când s-a înălțat la cer. Nu se lucrează în câmp sau gospodărie.

Ziua de Ispas anunță anumite momente pentru diferite activități economice: se încheie semănatul plantelor, în special al porumbului, se „urcă” boii și juncanii la pășunile montane, se însemnează mieii prin crestarea urechilor. Există multe alte obiceiuri și legende legate de această sărbătoare. În noaptea dinspre Ispas, tinerii se adunau sub aluni, deoarece se credea că alunii înfloresc numai în această noapte și tot acum se și scutură. Florile erau strânse și folosite ca plante de leac dar și pentru farmece de dragoste. Plantele culese în această zi ar fi avut puteri vindecătoare sporite. Nu

se dau lucruri cu împrumut în această zi, bani, sare și chibrituri și nu se înstrăinează nimic din casă, mai ales foc, pentru ca „să nu ai inimă rea în gospodărie”, ca să „nu se piardă sporul casei” și pentru că altfel „toată casa va vui”, iar „vacile nu vor mai da lapte”. De Ispas, gospodinele se pregătesc la fel ca de orice mare sărbătoare: sarmalele, mielul, piftia, pasca sunt prezente. Cei care au în familii persoane decedate, dau de pomană plăcinte, crezându-se ca abia în această zi se înalță sufletele lor la cer.

Pentru sporul casei, se pot împărți cănițe cu lapte dulce în care se fierbe păsat. Pentru sporul banilor se practică ritualul leușteanului, nelipsit în obiceiurile acestei zile. Mai exact, gospodina casei atinge cu o legătură de leuștean fiecare membru al familiei și fiecare animal în parte, urându-le să fie apărate de orice rău.

La praznicul Înălțării Domnului este bine ca oamenii să evite supărările și să nu-și facă necazuri unul altuia. Astfel, veselia va rămâne în familia respectivă, iar necazurile și ghinioanele vor dispărea din viața lor. Sărbătoarea Înălțării prilejuia și organizarea unor târguri, care nu aveau doar o componentă economică și comercială ci deveniseră loc de manifestări sociale și culturale. Aici se mențineau legăturile dintre membrii comunității, se făcea schimb de produse și se nășteau influențe culturale. La târg veneau piuari vestiți, cu pănură din care se făceau dimiile și „țoale” de lână pe care le înșirau pe garduri. Țăranii aveau căruțele pline cu haine mai noi sau mai vechi, alții aduceau scânduri sau grâu, porumb și răsaduri. În mijlocul târgului se așezau cofetăresele, cu dulciuri, în special turte cu oglinzi pe care tinerii le ofereau fetelor.

Bineînțeles, nu lipseau preparatele din carne, se serveau cârnați, friptură, tocană pe frunză de varză sau pe pâine. Se petreceau și momentele în care tinerii se întâlneau și se puneau la cale căsătorii. O notă aparte a acestor târguri o reprezentau petrecherile cu caracter popular. Spre amiaza zilei, începea jocul, pe muzica întreținută de muzicanți tocmiți din timp. Important era și aspectul „defilării” costumelor populare, căci avea loc o adevărată paradă a portului local. Sărbătoarea de Ispas devenise o manifestare care valorifica tezaurul cultural, arta, puterea de creație.

A doua mare sărbătoare, la zece zile distanță, a Pogorării Duhului Sfânt, debutează cu Sâmbăta Rusaliilor, sau Moșii de vară. Se ține post până spre amiază și nu se lucrează nimic până atunci, deși unele activități casnice sunt interzise în întreaga zi: nu se mătură, nu se duce gunoiul afară din casă, nu se spală. Se dă de pomană pentru cei duși din lumea noastră: hrană, plăcinte, lapte, verdeață, ceapă și usturoi verde, dar și apă, în vase noi și neapărat împodobite cu flori. Și la ușile caselor se pun flori, alături de crenguțe de tei, din care se duc și la biserică și apoi se pun la icoanele din casă.

Dincolo de atmosfera festivă și „înflorită”, țăranul român avea grijă și să se protejeze de cele rele și ungea ușile și ferestrele cu usturoi și leuștean, ca să se apere de duhuri. În cimitire, mormintele sunt curățate și împodobite, sunt aprinse lumânări care trebuie să ardă în tot timpul slujbei de pomenire. Totul se face pentru a aduce liniște sufletelor morților și pentru a-i convinge să rămână în morminte. În unele sate, la porțile cimitirelor se puneau mese încărcate cu colaci și cafele cu vin și ornate cu flori.

Preoții țineau slujbe de pomenire la fiecare mormânt, apoi se împărțeau bunurile de pe mese, mai ales celor săraci. Cuvântul „Rusalii” înseamnă „paștele trandafirilor”. Preluată în românește, ea a devenit „sărbătoarea rozelor”. În precreștinism, Rusaliile sau Rusalcele erau ființe fantastice, niște fecioare frumoase care își făceau apariția mai cu seamă vara. Pe locul unde ele dansează se spune că pământul rămâne ars.

Se pare că denumirea de Rusalii, ca personificare a unor entități, amintește și de numele fetelor împăratului Rusalim. Despre ele se credea că aveau puteri malefice, seduceau oamenii și îi hărțuiau pe cei ce nu li se supuneau. În popor se crede că sunt spiritele morților, care au părăsit mormintele

la Joia Mare și au petrecut Paștile cu cei vii, refuzând să se mai întoarcă în Lumea de dincolo și începând să hărțuiască oamenii, care nu le rosteau numele, ci le spuneau iele, zâne sau „frumoasele”. În noaptea de Rusalii, se spune că ielele dansează goale, dar nu fac rău celor care se feresc de ele, însă îi pedepsesc și le fură mințile celor care le spionează nuditatea. Spre a se feri de puterea lor malefică, bărbații purtau asupra lor usturoi și frunze de tei, nuc sau busuioc.

Mitul ielelor e de obârșie prechistică și s-a suprapus, în timp, peste sărbătoarea creștină a Rusaliilor. În unele zone, în special în Maramureș, după ce dansează în mijlocul sătenilor, nevestele sunt duse la râu și udate sau coborâte cu picioarele în apă, pentru ca să fie toată viața frumoase și sănătoase și să dea naștere unor copii sănătoși. De Rusalii sunt sfințite holdele, pentru a avea belșug sau sunt culese ierburi cu puteri tămăduitoare. Ramurile de tei, soc sau mure sfințite de Rusalii se folosesc ca leacuri tot restul anului, dar în tradiția populară se spune că aceste puteri durează numai până la sărbătoarea Sânzienelor. (24 iunie) Bărbații dansează „Călușarii”, un dans ritual care este în același timp un dans de vindecare, și care, se spune, aduce și noroc, fiind în legătură cu un cult străvechi ce simbolizează mersul soarelui pe cer.

Dansul a intrat în patrimoniul UNESCO, din anul 2005. Bătrânii satelor cred că, dacă ești bolnav, de Rusalii te poți face bine după ce vătaful călușarilor trece cu pasul peste tine. În Oltenia, grupuri de câte șapte-opt călușari merg din casă în casă pentru a colinda și a alunga spiritele rele, iar oamenii îi întâmpină cu frunze de nuc, cu pelin, usturoi, apă și sare. Dansul se continuă de obicei timp de șapte zile. În Transilvania rurală, există tradițiile „Împănatului bouului”, care constă în împodobirea lui cu ornamente florale, iar în fața bisericii, preotul îl sfințește. Apoi bouul va fi lăsat să coboare singur la vale, iar cea mai vitează fată care va reuși să pună prima mâinile pe coarnele lui, se va mărita în anul ce va urma. În ziua de Rusalii nu se intră în vie, nu se merge în locuri pustii și la scăldat, pe lângă păduri sau fântâni, fiindcă te poți întâlni cu spiritele rele, nu se merge la câmp, nu se lucrează, fiindcă Ielele te pot prinde și pedepsi. Un obicei foarte bine venit este acela că nu e bine să te cerți cu cineva în această zi, fiindcă vei fi cuprins de spiritele malefice.

În Transilvania se organizează de această mare sărbătoare creștină, Pelerinajul de la Șumuleu Ciuc, considerat cel mai mare de acest fel din Europa Centrală și de Est. Un obicei care încă se mai practică în comunele rurale, este acela în care două fete sau doi băieți se leagă „surate” sau „fârtați”. Ei își fac mici cadouri și rostesc formula magică „sunt surată până la moarte”, „sunt fârtat până la moarte”, devenind astfel prieteni până la sfârșitul vieții, mai apropiați chiar decât rudele de sânge, mai ales că în popor se spune că „rudele ți le primești, dar prietenii ți-i alegi”.

Alături de Paște, Înălțarea și Pogorârea Sfântului Duh sunt dintre cele mai vechi și simbolice sărbători creștine, dar, concomitent cu simbolistica religioasă, există și componentele populare, tradiții și obiceiuri care se perpetuează din cele mai vechi timpuri. Ele ne aparțin nouă și comunității noastre, ca o moștenire spirituală primită de la înaintași. Suntem cumva datori de a păstra aceste moșteniri, nelăsându-le să se împrăstie în vântul aspru al pierderii identității, căci tradițiile reprezintă, „transmiterea unui conținut cultural de-a lungul istoriei, păstrând identitatea unei comunități”.

Eugenia Duță